

Marijan Masterl o Cankarjevem bataljonu in moja spoznanja o tem

Ta prispevek je bil napisan, a neobjavljen, še pred Masterlovo nenadno smrtjo. Zato tu posmrtno izražam sožalje njegovi družini.

Žal mi je za njim kot soborcu, piscu in človeku!

Uvodne ugotovitve

Pisanje Marijana Masterla (dalje M.M.) v Loških razgledih (letnik 48, za 2001, str. 71-144) prinaša vrsto trditev, ki so še najbolj podobne pamfletom. A ne oglašam se samo zaradi njegovega netaktnega pisanja, temveč zaradi zgodovinskega spomina. Nikoli nisem rekel ali zapisal, da v mojih delih ni napak, temveč sem jih veliko odkril celo sam, in če je bilo le mogoče, tudi popravil. Veliko tudi v zadnji, četrti knjigi o dražgoški bitki z naslovom Vrh v Dražgošah, 2001. M.M. me je s svojim obširnim prispevkom zelo presenetil in to v negativnem smislu. Le kdo izmed poznavalcev in znancev bi mogel pričakovati, da bo tako izkušen, zrel in sposoben mož, kot je M.M., na moj račun zmogel zapisati toliko izzivalnega in žaljivega, kot si je to dovolil tokrat?! Kritika je nujna, potrebna, toda eno je konstruktivna in dobronamerna kritika, nekaj drugega pa so objestne in ponižujoče ocene.

Postavljeno je npr. vprašanje, kako sem mogel zapisati: *«Deset Poljancev z Rafaelom Buhom na čelu je bilo krivih za smrt 17 borcev na Mošenjski planini.»* To ni bilo zapisano kar tako, temveč sem le navedel štabno poročilo (Zbornik o NOV VI/2, str. 179, 1953), pri čemer Rafaela Buha sploh nisem imenoval. O tem kasneje. Poleg tega pa tudi številka 17, pri navedbi števila mrtvih borcev, ni pravilna. Pravilna je 12. Res pa je, da me je tudi malce pohvalil (str. 129):

«Janu je zagotovo treba vkljub omenjeni kritiki priznati, da je še pravočasno ujel v svoje štiri knjige čas narodnega upora v letih 1941 in 1942, z bogato vsebino. To je po mojem mnenju dragoceno izhodiščno gradivo bodočim šolanim zgodovinarjem. Njegov občuten odnos do zgodovine NOB je v tem, da je že dovolj zgodaj (Še pomnite, tovariši) začel zbirati tovrstna gradiva, ki so po vrednosti težko izmerljiva. Z vsakim dnem je manj udeležencev NOB, še posebno takih, ki znajo kaj povedati ali še manj kaj napisati.»

Sicer se je M.M. dotaknil še številnih drugih vprašanj iz mojega pisanja. Pri tem pa ga kljub njegovi natančnosti ni sram, da je veliko podatkov iz mojih knjig kar prepisal, in to brez navedb, oziroma je navajal druge vire. Na strani 87 je skica pohoda in bojov Cankarjevega bataljona od 10. decembra 1941 do 12. januarja 1942. Izdelana je po medvojnem osnutku Maksa Krmelja. Ni mi znano, kdo je avtor skice, a M.M. pravi, da ni povsem natančna. V skico se nisem vmešaval, kajti to je avtorsko delo in sem je bil vesel. Nasprotno, pa si je M.M. dovolil vnesti popravke, česar ne bi smel, in to M.M. dobro ve. Zakaj, ko se je že lotil tega, raje ni narisal nove, svoje skice?

M.M. pa si je dovolil še eno predrznost. V zvezi z drugimi boji po vrhovih Pasje ravni in Polhovca je zapisal (stran 99): *»Vsa odgovornost pri vodenju odločilnih obrambnih bojov pri Skoblovi bajti je visela izključno na Jaku Bernardu. Nihče od poveljstva CB ni prisostvoval tem bojem, niti politični komisar, ki bi bil v stiski branilcev še kako potreben«.*

Da, komandir Jaka Bernard je bil v teh bojih nedvomno najzaslužnejši posebej pri Skoblu, toda poveljstvo Cankarjevega bataljona je M.M. med vrsticami opremil z neresnico. Več borcev je povedalo čisto drugače, kar sem zvedel že (ali pa šele) v letih 1958/59, ko sem zbiral podatke za prvo, seveda zelo skromno knjigo o dražgoški bitki. Nekateri, med njimi tudi orožar Drago Vraničar-Fedja, so bili zaskrbljeni, ker sta predvsem Stane Žagar in Jože Gregorčič vse prevečkrat pokonci hodila po bojnih položajih. Izjave so bile ustne, a jih imam zabeležene.

Premik Cankarjevega bataljona iz Poljanske doline proti Dražgošam

V nedeljo, 28. decembra je bil Cankarjev bataljon dejansko že onstran Sore, sklep o premiku pa je bil sprejet 27. decembra popoldne. V koloni je bilo sprva okoli 260 mož. V Dražgoše jih je prišlo le še okoli 220, a tudi od tod se jih je nekaj zgubilo. Odšli so domov ali pa so se skrili. To je bilo preverjeno in že večkrat zapisano!

Tudi uradna okupatorjeva dokumentacija potrjuje, da so njihovi domači vohuni vseskozi zasledovali partizane. Da je Cankarjev bataljon predzadnji dan v decembru dosegel Zabrekve na območju Sv.Mohorja in nato Dražgoše, potrjuje poročilo orožniškega komandirja iz Selc 3. januarja 1942. Njega je o tem obvestil selški župan (komisar) Franc Benedik. Poročilo je prejel polkovnik Rudolf Handl, poveljnik orožništva za Gorenjsko in član ožjega štaba »Jugovzhod«, ki je bil sestavljen po partizanskem uspehu v Rovtu 12. decembra 1941:

»30.12.1941 je del tolovajev, bilo jih je okoli 150, iz Zabrekve odšel v Dražgoše. V noči na 1. 1. 1942 so tudi drugi (tolovaji) odšli v Dražgoše. Tako je sedaj tam okrog 300 tolovajev... nižji voditelj te komunistične tolpe je baje trgovski pomočnik Ivan Tomažin, rojen 5. 8. 1917 v Bukovščici ... Kdo je višji voditelj te tolpe, se do sedaj ni moglo ugotoviti ... Tolovaji so oboroženi ... s strojnimi in nekim številom nemških brzostrelk. O vseh premikih komunistične tolpe sem poslal telefonsko poročilo vodji orožniškega oddelka v Šk.Loki ... O zaslišanju zaupnikov nisem mogel napraviti zapisnika, ker morajo ostati prebivalcem neznani, da jih ne bi ogrožali.« (T. Ferenc: Borec 77, št. 2.).

Torej komunistične tolpe, tolovaji, nič o partizanih, ki so jih očitno prijavljali domači zaupniki, saj so natanko poznali Ivana Tomažina-Kocjanovega iz bližnje

Bukovščice, zaselek Laško. Tedaj ti zaupniki še niso vedeli za voditelje Žagarja, Gregorčiča in druge.

Padli okupatorji v decembru 1941 in januarja 1942 v Dražgošah

M. Masterl na strani 105 pravi, da število padlih napadalcev v Dražgošah »ni znano«. Je to prezrl? Tako pri T. Ferencu kot v mojem Vrhu v Dražgošah. M.M. je namreč zapisal: *»Koliko nemških policistov je padlo v Dražgošah, ni znano. Ocenjujejo, da jih je padlo od 100 do 200. Nemške izgube so gotovo precenjene ob 200 partizanih, ki so odbijali nemške napade Svoje mrtve so policisti odvažali z Rudna v pokritih tovornjakih...«*

O prevelikih policijskih izgubah sem v vseh treh knjigah in zapisih govoril tudi sam. Tako kot M. M. sem dolgo mislil, da pravega števila padlih policistov v Dražgošah ne bo mogoče najti. A dr. T. Ferenc je vendarle prišel do njega že septembra 1968 v 36. številki TV-15. Zadnje, celotno okupatorjevo poročilo o padlih policistih v Dražgošah je dr. Ferenc objavil 12. januarja 1996 v Svobodni misli. V poročilu je potrjeno, da so policisti v treh dneh imeli 27 mrtvih in 42 ranjenih. Zdaj o tem ni treba več dvomiti. Po vseh velikanskih številkah, ko smo navajali tudi po več sto padlih policistov, se številka 27 res zdi majhna! A če po vojaških merilih cenimo odnos padlih na strani napadalcev in branilcev, ki naj bi bil 3:1, se pravi 27 policistov proti 9 partizanom, je razmerje kar ustrezno! Temu je treba dodati še 42 ranjenih policistov, ki so bili tudi izločeni iz nadaljnjih bojov in »le« 11 ranjenih cankarjevcev. Tako gledano, uspeh branilcev ni bil majhen. V frontalnem boju ni lahko odbijati napadov velikokrat močnejšega in izurjenega sovražnika. Tak, realen rezultat, prav nič ne zmanjšuje veličine dražgoške bitke. Ostalih v decembru 1941 padlih okupatorjev pa je bilo: 12. decembra je v Rovtu padlo 45 policistov, 4 pa so bili ranjeni, konec decembra v Poljanski dolin 35 padlih in 43 ranjenih, skupaj torej 107 mrtvih in 89 ranjenih. Tako je bilo izločenih iz napadalnih vrst 196 okupatorjev! Nekaj edinstvenega v takratnem Hitlerjevem zaledju. V teh neenakopravnih bojih ter izjemno ostri zimi, pa je padlo tudi 32 cankarjevcev: v Rovtu 3, v Poljanski dolini 8, v Dražgošah 9 in na Mošenjski planini 12, ranjenih pa je bilo 20 borcev (Prim. Vrh v Dražgošah, str.183).

Mošenjska planina, obtožbe in resnica M. Masterla

M. Masterl na 129. strani piše: *»S pisateljem Janom se v glavnem razhajava v poglavju, ki opisuje tragedijo 60 borcev Cankarjevega bataljona na Mošenjski planini na Jelovici 13. januarja 1942. Politični komisar Cankarjevega bataljona Ivan Bertoncely-Johan in pisatelj Ivan Jan sta prepričana, da so bili borci Cankarjevega bataljona izdani nemški policiji dne 12. in 13. januarja 1942. Moje raziskave ... kažejo nasprotno.«*

O tragičnih dogajanjih na Mošenjski planini piše M. M. na straneh, vse od 115 do 130. Tudi na nekaterih drugih straneh še posebej na 130. strani M.M. pravi:

»...Ivan Jan je v svoji zadnji knjigi neodgovorno in namerno zapisal, (da bosta policiste na Lancovem čakala dva vodiča), da sta bila to Košmrla, oče in sin. V resnici pa sta bila to druga dva domačina. Eden iz Lipnice, drugi pa iz Predtrga v Radovljici. Tudi njuni imeni sta mi znani. Očitno si Jan silno želi, da bi dokazal Koš-

mrlevo izdajstvo...» In ugotavlja (str.128): »...Oba umorjena Košmrla, oče in sin, sta umrla, ne da bi jima bila krivda dokazana. Vprašam se, ali te žrtve zmot niso dovolj, da se v naprej zaustavijo proizvajalci takih neresnic iz časov NOB...» in tako ter podobno naprej. Čeprav je M.M. zelo natančen, ni čisto dosleden. Zakaj na primer ni navedel imen tistih dveh, ki »sta njemu znani?« (str.129).

Vse te navedbe iz pisanja M.M. o Mošenjski planini so potrebne zato, da bom nanje lahko odgovoril. Najprej to, da v poročilu Glavnega poveljstva slovenskih partizanskih čet z dne 1. maja 1942, kjer navaja *»vse akcije od 25. decembra 1941 do 1. maja 1942«*, v zvezi z dogajanjem na Mošenjski planini 13. januarja kratko, a jasno piše: *»Napad je zakrivila naša zaseda, ki je zbežala v gozd, ne da bi obvestila naše v koči na planini. Pri tem napadu je bilo naših 12 mrtvih in 5 ranjenih ... padli so: (navedenih je vseh 12 imen – op. I.J.)«*. (Gl. Zbornik o NOV VI/2, 1953, str. 180).

Ne da bi zagovarjal Bertonclja ali krivil kogarkoli, on pri tem poročilu v nobenem primeru ni mogel sodelovati, ker od 14. januarja 1942 ni bil več bataljonski, temveč politkomisar Selške čete. Prav tako ni tu imenovan Rafael Buh, s katerim sem veliko razpravljaj. Na osnovi tega poročila, ki je originalno, je potem napisano marsikaj, ki

pa ne potrjuje Masterlovih pisanj, čeprav je bilo R. Buhu brez potrebe marsikaj očitane. Takšne natančne podatke so v Cankarjevem bataljonu lahko zbrali šele po 14. januarju 1942. Čeprav je M.M. zelo natančen, ni čisto dosleden. Ko govorimo o originalnih dokumentih, ne gre za osebne simpatije ali antipatije, kar izraža po svoje M.M.

Lenarški župnik Anton Švelc (prvi z desne) z zakoncema Alojzijo in Oskarjem Hrastom, aktivistoma in učiteljema iz šole v Bukovščici, kamor je zahajal Stane Žagar že od leta 1941, in kuharico Vidmarjevo; slikani leta 1943 na Sv.Lenartu .

kaj je z domačimi (prišla sta na Mošenjsko planino)? Ker sta bila lačna, sta dobila hrano ... Z velikim nezaupanjem smo ju spustili ... Odšla sta k Nemcem in tako je prišlo do izdaje« .To je del izjave Janka Ferna, ki jo je M. M. povzel na 112 strani in nato dodal: *» Kasneje je bilo ugotovljeno, da Dražgošana na Martinčku nista izdala partizanov... » Tudi tu ni imen?*

Da ne bo ostalo kaj nepojasnjenega, naj povem, da sta bila tista dva Dražgošana res poštena. Bila sta Polde Lotrič-Kališnikarjev in malce starejši možakar Tomaž Gartner, ki je za silo znal nemško. Ta dva in pet Kališnikarjevih bratov so s samotežnimi sanmi z Jelovice na Lancovo vozili smrekovo lubje. Imeli so potrebna potrdila nemških oblasti, s katerimi jim je bilo dovoljeno gibanje po Jelovici.

Pri tem opravi so že v soboto, 10. januarja, sredi dneva odpeljali lubje proti Lancovemu, kjer so srečali policijsko patruljo okoli 50 mož na smučeh in v belih zaščitnih oblačilih. Ker se Tomaž Gartner ni hotel umakniti s poti, so ga policisti pretepli. To se je dogajalo že 10. januarja, zato ti vozniki niso mogli biti potem na Mošenjski planini 12. ali 13. januarja. Policisti so torej v času dražgoških bojov hodili v zasede tudi iz radovljiske smeri. (o tem in še o drugem je nama z Janezom Lušino v Dražgošah pripovedoval Polde Lotrič-Kališnikarjev junija 1971. Glej širši opis v moji knjigi *Dražgoška bitka*, 1975, str. 209/210.)

V zvezi z dogajanjem okoli Mošenjske planine je M. M. napisal in opremil tako s skicami in slikami, da posameznosti ne bom ponavljal. Ponovil bom le še tisti končni del, da ga bom povezal s tistim, za kar M. M. pravi in se čudi, da »se Jan brezuspešno in neumno prizadeva proglasiti Košmrla za izdajalca«, (str.134), saj so Mannovi »policisti-smučarji na borci CB v koči na Mošenjski planini naleteli povsem naključno.« (str.129).

Potem, ko je M. M. navedel Ferenčeve zapise o povelju majorja Manna z dne 12. januarja 1942 (Bled), je prepisal vse tako, kakor jaz. Tudi to, da »sta na Lancovem pripravljena 2 vodnika«, ki jih bosta vodila po Jelovici. Nadaljujem tam, kjer naj bi M. M. nadaljeval, a je izpustil. Ne vem, ali hote ali pa je spregledal zelo pomembne navedbe v Vrhu v Dražgošah na straneh 174 do 177. Zaradi Masterlovih trditev o Košmrlu nedolžnosti in o naključnem odkritju, moram del tega dokazovanja tu navesti:

Ob tako natančnem povelju glede napada na Mošenjski planini opozarjam, da sta general Schreyer in major Mann lahko tako hitro reagirala, je vsekakor (od nekod) moralo priti telefonsko sporočilo... Mannovo natančno povelje je bilo izdano še istega dne, 12. januarja. Moštvo je bilo izbrano in v tem napadalnem oddelku jih je bilo le 40. Bodimo pozorni na podatek, da bosta oddelek 'pri mostu na Lancovem čakala dva pripravljena vodnika! Medtem, ko dr. Ferenc (in za njim M.M.) sklepa, da so policijski zasledovalci partizane na Mošenjski planini odkrili naključno, temu ne more biti tako. Major Mann (ali general Schreyer), čeprav se mu ni bilo treba bati odkritja poročevalca (spomnite se primera 30.12.1941 iz Zabrekev), je Mošenjsko planino omenil zelo skrivnostno z nekim 'ugotavljanjem'. (Sicer pa je znano Ferenčevo odkrivanje, a tokrat je malo drugače).

V takih primerih ni naključnosti, kar hoče dokazati M.M. Tista »dva vodnika«, ki ju je omenil major Mann, sta bila oče in sin Franc Košmrl. Oče je bival v gozdarski koči na bližnjem Martinčku. Košmrl starejši je partizane na Mošenjski planini res odkril po naključju, a namesto, da bi molčal (kar moram ponoviti), se je skrivoma vrnil v koč in o tem telefonsko obvestil policijo (ali orožništvo). Tedaj je bil v koči šele Pečnikov vod in major Mann je za naslednje jutro, 13. januarja 1942 na Bledu pripravil 40 izbranih policijskih stražmojstrov. Medtem je na Mošenjsko planino pri-gazil tudi Bičkov vod.

Glavni dokument je predvsem dopis gozdarskega urada Radovljica, a ga je M. M. izpustil ali spregledal, kar razločno piše na omenjenih straneh, ki ga je 16. januarja 1942 v zvezi s Francom Košmrlom ml., poslal šefu civilne uprave. V tem dopisu piše: » ... Gozdarski urad podpira prošnjo Franca Košmrla - juniorja, gozdarskega praktikanta, za dopust, ker je pred dnevi med akcijo policijskih čet na Martinček (Mošenjska planina) imel nevarno službo.«

Tudi to je primer, ko okupatorski organi iz že znanih razlogov skrivajo imena svojih zaupnikov, simpatizerjev in sodelavcev. V poročilu okrožnega orožniškega poveljstva Radovljica 2. decembra 1941 o usmrčenih policijskih zaupnikih piše: *«Vsi umorjeni so bili nemško prijateljsko nastrojeni in tudi orožniški poročevalci.»* (Korenine zla, str. 225 z opombami.)

Moje trditve so potrjene tudi s strani Franja Rakuša iz Radovljice, kar mi je 12. 9. 1982 pisal njegov osebni predvojni prijatelj in poznavalec Martin Prešeren iz Radovljice. Zvemo, da je F. Rakuša že pred vojno sodeloval pri zbiranju Rdeče pomoči, kar je vedel tudi Ivan Bertoncelj, član Ok. k. KPS, seveda v ilegali. Na začetku okupacije je bil F. Rakuša star 20 let. Rakušo je kmalu po začetku vstaje iskal gestapo, a je ušel preko Save in se na Jelovici vključil v partizansko četo Jake Bernarda. Tako je 5. avgusta 1941 postal tudi pripadnik Cankarjevega bataljona. Rakuša je bil v septembru 1941 ujet in odpeljan v begunjske zapore. Prestopil je na okupatorjevo stran z zagotovilom, da se njegovim ne bo nič zgodilo. To je potem tudi držalo, kajti Rakuševa družina je bila madžarsko-hrvaškega rodu. Oblekel je gestapovsko uniformo! Ivan Bertoncelj si ni ničesar izmišljeval!

F. Rakuša potem res ni izdajal partizanskih družin, prijatelju Martinu Prešernu, ki je bil v stikih z I. Bertoncljem-Johanom, politkomisarjem Cankarjevega bataljona, pa je sporočil, da se njega ni treba bati, pač pa njegovega brata Štefana. Pozneje je med gestapovci v Radovljici izvedel tudi o izdajstvu Košmrlov na Mošenjski planini. O tem je takoj obvestil Martina Prešerna, ta pa naprej politkomisarja I. Bertonclja-Johana. Tako je bilo potrjeno izdajstvo Košmrlov! (Martin Prešeren, pisna izjava 12. 9. 1982; bil je ravnatelj Gorenjskega muzeja v Kranju in dopolnilne ustne izjave v avtorjevem arhivu, I. Bertoncelj, pisne in ustne izjave 1958, arhiv Gorenjskega muzeja, Kranj; Korenine zla, 1995, str. 206/207). Ob vsem tem pa M.M. trdi (str. 120), da glede Košmrlov z I. Bertoncljem *»nimava trdnih dokazov.«*

Masterlova »izzivanja«

Tu gre za znane, znamenite in zaslužne osebe kot so Stanko Žagar, Lojze Kebeš Stefan in Jože Gregorčič-Gorenjc, kakor tudi za dejanja borcev Franca Bička - Bruna in Lojzeta Pečnika, da drugih ne omenjam.

O narodnem heroju Stanku Žagarju-Šomaštru ali Gorniku

V Masterlovem pisanju na 122. strani zasledimo Žagarjevo ime po navedbi iz knjige dr. Aleša Beblerja Čez drn in strn, ki je izšla leta 1981. *»Komandant Glavnega poveljstva Franc Leškošek-Luka je v začetku decembra (vsekakor prej, kajti Bebler je zapisal, da sredi decembra, ko je bila vstaja na Gorenjskem že v toku - op. I. J.) 1941 poklical k sebi tri odgovorne vojaške poveljnike: Staneta Žagarja, Franca Rozmana-Staneta Mlinarja in Aleša Beblerja - Primoža Tratnika.«*

Dalje Aleš Bebler: *»Dobili smo svečano povelje, naj vsak od nas začne v najkrajšem času osvobajati ozemlje, vsak v svojem predelu... Odgovorili smo mu vsak po svoje, kakor so nam narekovali naši različni značaji... Kot je znano, je Žagar (kmalu, op. I. J.) izzval spopad v Dražgošah.«*

Učitelja Žagarja in njegovo družino sem spoznal že pred vojno. Med ljudmi, kjer

je organiziral in vodil različne vzgojne tečaje, je bil zelo priljubljen, do vsakega enak, vzorno tovariški, kot vsa njegova družina. Kraljeve oblasti so ga vseskozi zasledovale in preganjale, nazadnje pa ga zaradi revolucionarne dejavnosti tudi pregnale! Zaradi prevelike zaupljivosti in vere v ljudi je tudi padel.

M. M. v zvezi z Žagarjevo junaško smrtjo in s smrtjo še štirinajstih soborcev 27. marca 1942 (str. 123) krivi prav njega, Žagarja. Piše: »Vzrok, da se je Selška četa preveč dolgo zadrževala na istem mestu v Rovtu (Planica) je bil ta, da je Stane Žagar čakal na družinsko pošto iz Ljubljane, ki bi morala prispeti v Žabnico k Jerucu«. Tako huda obtožba, a nobene navedbe vira!

Ta dogajanja sem zaradi Žagarjeve smrti in ostalih padlih soborcev raziskal še posebno skrbno. Najzaneslivejši vir sta bila I. Bertoncelj-Johan in Stane Kersnik-Jelovčan, posredno pa tudi tedanji vodnik Franc Biček-Bruno. To je predvsem opisano v posebni brošuri z naslovom *Junaki v obroču*, ki je izšla leta 1982 v Kranju. V njej je tudi viden prispevek M. Masterla. Iz svojega prispevka (str. 19-48) povzemam:

»... Komandir te (Selške) čete je postal Matija Udvarc-Vajs, politkomisar pa Ivan Bertoncelj-Johan, namestnik Stane Kersnik. Na pot s Hrastnika so (del čete) odrinili navsezgodaj 26. marca 1942... vodu Selške čete sta se pridružila tudi Stanko Žagar in Jože Gregorčič ... načrtovali so nove mobilizacije in premik na Jelovico... Ta dan bi moral priti tudi Bičkov vod (čakali so ga nestrpnost)... Sredi popoldneva je straža pripeljala nekega železničarja, češ, da nabira trte, in da je iz Žabnice.«

Zatrjeval je, da pozna študenta Jožeta Jeruca, sovaščana in soborca Selške čete, kar se je ob soočenju pokazalo za resnično. Po vseh razgovorih in posvetovanjih ter zasliševanjih so se odločili, da ga bodo do odhoda naslednjega dne, torej čez noč, zadržali v taborišču. Ko pa je Jeruc potrdil, da ga pozna in da kaj slabega o njem ne ve, so ga spustili, računajoč, da železničar ve, kaj se je že zgodilo izdajalcem in da bo zato molčal. To je tudi vneto obljubil. Toda železničar je najprej šel do mežnarja v Crngrobu (domačini poznajo njuni imeni), mu vse povedal, mežnar pa je poskrbel, da so to zvedeli orožniki v Žabnici. In policijske priprave na napad so naglo stekle.

Selška četa s štabom Cankarjevega bataljona je šla počivat, prepričana, da bo Bičkov vod do jutra prišel na Rovt in bodo krenili naprej. Namesto njega pa so jih okoli devete ure presenetili močni policijski oddelki. Spopad je trajal debele 4 ure in bil je silovit. Rezultati so znani. Ni pa v celoti znano okupatorjevo poročilo o tem. Zato in pa zato, ker tudi v tem primeru niso zapisali, da je partizane sploh kdo natančil in kdo naj bi to bil, poročilo (delno) navajam:

»Dne 27. marca 1942 je bil boj z banditi na Malem Rovtu, zahodno od Žabnice. Pri tem je bilo uničenih 15 banditov, med njimi ena partizanka. V tem boju je padel raz-

Župnik Anton Švelc (prvi z leve) z učiteljema Alojzijo (druga z leve) in Oskarjem Hrastom (četrti z leve) med vojno pri Sv.Lenartu.

vpiti komunistični vodja Stane Žagar z Dobrave, okrožje Radovljica».

Izdajalca, ki sta zakrivila tolikšne žrtve, a so ju ljudje kmalu razkrili, sta se izdala sama. Enega je kazen doletela iz partizanske roke, drugi pa se je prestrašil in kazni ušel prek meje (I. Jan: Junaki v obroču, 1982; Pomniki NOB V Občini Kranj, 1975; Enciklopedija Slovenije 15, 2001, str.284).

Narodna heroja Lojze Kebe-Štefan in Jože Gregorčič-Gorenjc

M. Masterl je pod naslovom »Mračni čas za Gorenjske partizane od 4. aprila do avgusta 1942« obtožil narodnega heroja Lojzeta Kebeta-Štefana težkih grehov. To obdobje, dejansko pa vse leto 1942, je bilo res »mračno« še bolj pa je bil hud, sila negotov čas za Gorenjske partizane in NOB sploh. Okupatorjevo nasilje je bilo vse hujše, vrstila so se preštevila izdajstva, prav v navedenem času je bilo aretiranih čez 300 gorenjskih aktivistov in samo od 12. februarja do 28. julija 1942 je bilo ob kolih pobitih 208 talcev!

Padlo pa je tudi veliko partizanov, kajti okupatorjevo vodstvo je vsaj to leto hotelo uničiti gorenjske, a tudi druge partizane. Rečemo lahko, da je komaj ostalo še nekaj četic. Partizanski polet je plahnel. Komandant I. grupe odredov Gregorčič in politkomisar Kebe sta zlasti v takih razmerah stežka vzdrževala red in disciplino.

M. M. na strani 114 o Lojzetu Kebetu piše, da se je »skrival pod imenom Gregor Požar. Svojo avtoriteto pa gradil predvsem na strahovanju.« Predzna in nedokazana ocena! M. M. v enakem tonu nadaljuje (str. 114), da je »27.maja 1942 ...dal ustreliti na Martinčku oba Košmrla, ne da bi jima predhodno krivdo dokazal ...« Naj pripomnim, da v vojnah in v partizanskih časih (brez kasarn in zaporov!) izdajalca ni bilo mogoče kaznovati s civilnopравnim postopkom. Možna je bila le justifikacija ali oprostitev. Košmrla pa sta bila kriva!

Znano je bilo, da so bila med Kebetom, pravilneje med grupnim štabom z J. Gregorčičem na čelu in loškimi prvoborci, že stara nesoglasja. Vsakdo je v partizane prinesel že predvojne usmeritve in dediščino, kar se je kazalo pogosto. Kdor je Kebeta poznal z nasprotne strani, tudi jaz sem ga in to že od 1941 leta, mora ugovarjati Masterlovim obtožbam. Glede Ločanov in odnosov v 2. četi Poljanskega bataljona se še posebej kaže velika skrb komandanta Gregorčiča in politkomisarja grupe odredov glede graditve mlade, tedaj zelo ogrožene partizanske vojske. Imam kopiji dveh ročno pisanih povelj, ki ju je z lepo pisavo napisal J. Gregorčič-Gorenjc, podpisal pa tudi Požar Gregor (Lojze Kebe).

Povelje štabu 2. bataljona-Poljanskega z dne 20. VI. 1942 se začne:

»Z oziroma na kršenje discipline in ugovarjanje posameznikov, posebno še v 2. četi vašega bataljona, se bo v bodoče vsak nov poskus ...« Pismo grupnega štaba istega dne pa tudi navaja: »...Da bo enkrat za vselej konec anarhije v vaši 2. četi, vam pošiljamo tovariša Brunota (F. Bička. Op. I.J.)«. Torej: samo zamenjave, nobenega drastičnega ukrepa! (Arhiv: J. Gregorčič, INZ Ljubljana, objava v Zborniku Jeklo in ljudje, Jesenice, V, 1985, str. 221-225). V tem pismu so omenjena tudi imena Veljko, Fedja in še druga. Po seznanjanju s tema dokumentoma je zdaj razumljivo, odkod in zakaj zamere Ločanov, ki jih je izrazil M. M.

Tudi v primeru Alojza Pečnika gre za hude obtožbe na račun Lojzeta Kebeta, M. M. je namreč zapisal (str. 114/115):

»Drugo odmevno dejanje komisarja Kebeta je bila usmrnitev legendarnega borca Alojza Pečnika iz Ljubnega pod utemeljitvijo, da v edinici deluje 'moralno-rušeče', torej nevezgledno...Dejanja Alojza Pečnika so bila v enoti prej vzorna kot obratno.«

M.Masterl je po tem, kar piše, tudi bral grupne dokumente, ki so že omenjeni (iz leta 1942), a je sklepal enostransko. Izjemno hrabri Alojz Pečnik, na katerega je bila razpisana nagrada 20.000 RM, pa kljub hrabrosti ni bil pravi vzornik. V pismu grupnega štaba z dne 1. VIII.1942 brez kakršnegakoli zarotniškega zavijanja, ki ga M.M. ni ponovil, piše:

»Sporočite obema bataljonoma, da je štab I. grupe odredov obsodil Alojza Pečnika na smrt ter justifikacijo takoj izvršil. Obsodba je bila izrečena radi neprestanega godrnjanja, kritiziranja vseh poveljstev in njih povelj (torej ne le grupnega, op. I. J.), kakor tudi stalno moralo rušечеlega dela med moštvom. Kljub strogim opominom je s svojim kvarnim delom nadaljeval«. Podpisana sta oba: Gregorčič in Kebe. (Jeklo in ljudje, V, Jesenice, 1985, str. 226).

Opis, žal, najhujše kazni, dopolnujem z zapisom Maksa Krmelja, ki je objavljen v Obzorniku 1986, št. 10. Tam piše, da ga je konec leta 1942 v Poljanski dolini obiskal Boris Kidrič, sekretar OF Slovenije in med drugim lahko beremo:

»Precejšen del razgovorov sva posvetila nekaterim vprašanjem ... Eno takih je bilo vprašanje sektašenja. Kar precej ljudi je bilo, ki nikdar niso dojeli programa OF. Kar hudo je bilo poslušati vodnika Pečnika, ko je na političnih urah svojemu vodu govoril, da smo komunisti začeli revolucijo, da bomo morali pobiti vse bankirje, kulake in razne druge bogataše, dokler ne bomo pobili vseh kapitalistov, tudi revolucije ne moremo končati. Take in podobne misli se niso slišale le na začetku partizanstva v letu 1941, temveč še poleti 1942. Te ideje so v glavnem širili nekateri absolventi moskovskih političnih šol. Tudi Alojz Pečnik je bil med njimi.«

Štab Gorenjskega odreda decembra 1942 na Jelovici s komandantom Francem Bičkom-Brunom (prvi z desne), ki je tudi sam fotografiral s samosprožilcem.

Da je bilo to res, so mi povedali nekateri borci, ki so prišli iz Ljubljanske pokrajine. Najmanj dva, s katerima sem se videval tudi po vojni, sta mi pripovedovala, kako razkrajajoče so med njimi delovale Pečnikove anarhistične besede! Tako sem tudi zvedel, da ga je po nalogu na Jelovici usmrtil eden izmed njih. Znan mi je, toda (po M. M.): *»Greh se pove, grešnika ne!«*

Primer Franca Bička in narodni heroji

Bičkov primer je nekaj povsem drugega, zato Masterlovo navajanje v zvezi z njegovim imenom ocenjujem kot izzivanje. Prepustil mi je ponoven opis Bičkovih junških dejanj, toda prepričan sem, da nihče o Bičku v raznih publikacijah ni napisal toliko, kakor jaz. Vse do njegove smrti sva se veliko pogovarjala prav o vsem. Postala sva si tako blizu, da mi je zaupal veliko tega, kar ni nikomur drugemu. Poleg

tega naj bi zdaj o Francu Bičku-Brunu, komadirju in komandantu »tolmačil« tisto, da je M. M. zapisal na strani 133, kot bi bil krivec jaz, in sicer:

»Ob obračunu dejavnosti Cankarjevega bataljona 1941/42 ne bi bilo pošteno, če ne bi pri tem imenovali Jaka Bernarda in njegove desne roke Franca Bička – Bruna. Čeprav Jaka Bernard ni bil član stranke, mu je ta dala priznanje narodnega heroja. Niso pa strankini merilci hoteli videti zaslug za NOB pri legendarnem borcu Cankarjevega bataljona Francu Bičku-Brunu, čeprav je s svojimi kvalitetami izstopal iz vrst najboljših borcev.«

Tu ni potrebno ponavljati že znanih Bičkovih dejanj, temveč moram omeniti Bičkovu malo temnejšo stran, čeprav sta ga prav Jože Gregorčič in Kebe, kakor smo videli, postavila za komandirja 2. čete Prešernove brigade. Zaradi zamenjav v četi, ki niso bile huda kazen in zaradi Bičkovega poveljevanja, sta bila spet vzpostavljena red in disciplina. Kar je škodilo Bičkovemu imenovanju za narodnega heroja, je bilo najprej (o tem sem bil poučen pozneje) tisto svojevoljno zapuščanje položaja na Jelenščah. S tem je – čeprav je bila nevarnost velika – omogočil policijski prodor, čeprav mu je bilo rečeno, da se brez povelja ne sme umakniti. Tako mora biti med pozicijskim, frontalnim bojevanjem in tako, kot se je obnašal mitraljezec Vinko Žakelj. O tem Bičkovem umiku, sicer zelo obzirno, piše tudi v že znanem poročilu I. grupe odredov 1. maja 1942 (Arhiv zgodovinskega oddelka CKPJ, šte. 2843, objava v Zborniku NOV, 1953, str. 179): *»... ob 12. uri (11. 1. 1942) se je Nemcem posrečilo predreti levi bok vsled krivde nekega partizana, ki je dal samovoljno povelje za umik levega boka. Nemci so zasedli važno postojanko in vas Jelenšče ...«*

Kakšno krvavo divjanje policistov se je tisto nedeljo po zasedbi odvijalo na Jelenščah, je znano in ne bom ponavljal. Tudi moje pisanje o tem je obzirno, čeprav se je komandant Gregorčič tako razhudil, da je Bičku zapretil s smrtjo. To mi je poleg drugih povedal heroj Tonček Dežman, ki je z mitraljezecem Janezom Ogrinom - Templavom poslej branil levo krilo na vzhodu Peči. Dobro, da takrat Biček ni prišel pred Gregorčiča. (I. J.: Dražgoška bitka, 1975, str. 230; Ivan Bertonec – Johan in Karel Jelenc-Birt, pri katerem je bil štab bataljona, ustni izjavi 1958.)

Pisatelj in urednik Vladimir Kavčič je v Svobodni misli 26. julija 2002 med oceno obravnavanega Masterlovega prispevka v Loških razgledih (48, 2001) zapisal tudi sledeče: *»... prispevki, ki jih je objavljala M. Masterl so bili vedno napisani zanimivo in privlačno, le redki pa so se vprašali, ali so tudi zgodovinsko točni in verodostojni ... S stališča zgodovinske stroke pa je Masterlovo pisanje večkrat sporno ...«*